

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Вдовіна Олена Олександрівна

УДК [930.22+004.9]342.56(477)(043.3)

ЕЛЕКТРОННЕ ДІЛОВОДСТВО
ЯК КОМУНІКАЦІЙНА СКЛАДОВА СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

27.00.02 – документознавство, архівознавство
27 – Соціальні комунікації

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук із соціальних комунікацій

Київ – 2018

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

Робота виконана в Харківській державній академії культури,
Міністерство культури України

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Філіпова Людмила Яківна,
Харківська державна академія культури,
завідувач кафедри інформаційно-документних
систем

Офіційні опоненти: доктор наук із соціальних комунікацій,
Шевченко Олена Василівна,
Одеський національний політехнічний університет,
професор кафедри інформаційної діяльності та
медіа-комунікацій

кандидат наук із соціальних комунікацій,
Кудлай В'ячеслав Олегович,
Маріупольський державний університет,
доцент кафедри культурології та інформаційної
діяльності

Захист відбудеться 18 травня 2018 р. о 10.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.165.01 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) наук у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського за адресою: 03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3.

З дисертацією можна ознайомитися в читальному залі бібліотекознавчої літератури Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за адресою: 03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3.

Автореферат розіслано «17» квітня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат наук із соц. комунікацій

Л. А. Литвинова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність теми дослідження. Судова система України виконує важливі соціальні функції з відправлення правосуддя в Україні, захисту прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина. Зазначене безпосередньо реалізується в розгляді й вирішенні відповідних категорій справ у судах. Суди – це, насамперед, органи державної влади, де окрім процесуальної діяльності також мають місце організаційно-управлінські відносини. Все вказане прямо пов'язане з документообігом як важливою складовою процесуальної та внутрішньої організаційної діяльності судової системи. Своєчасні та об'єктивні прийом і відправлення, опрацювання, реєстрація документів і контроль за їх виконанням у судах із неухильним дотриманням нормативної правової процедури необхідні для належної підготовки та прийняття процесуальних і управлінських рішень у судах, організації їх діяльності в ділових структурах судочинства. За останні роки суди особливо активізували автоматизацію діловодства, переведення судової документації в електронну форму та уніфікацію її для використання в загальній системі автоматизованого документообігу судових органів України.

Необхідність вдосконалити організацію діловодства в судовій системі України на новому інформаційно-технологічному рівні, з одного боку, та брак комплексних наукових праць з цієї проблематики – з іншого, зумовлюють актуальність і важливість дослідження теми.

Актуальність теми дослідження впливає і з того, що нині в судовій системі України після прийняття Закону України «Про судоустрій та статус суддів», окрім переваг, залишилася ще й низка недоліків. Саме тому в державі та суспільстві гостро дискутують про практичне оновлення та вдосконалення судової системи, зокрема й документного забезпечення її діяльності.

Актуальність обраної теми зумовлена браком загальних комплексних наукових праць з такої проблематики в науковому напрямі документознавства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження здійснено в рамках комплексної наукової теми Харківської державної академії культури «Документально-комунікаційні структури суспільства: інноваційні стратегії розвитку» (2009 р.) (реєстраційний № 0109U000512) та наукової теми кафедри інформаційно-документних систем ХДАК «Теоретичні, методичні та технологічні проблеми інформатизації документних систем» (2012–2017 рр.).

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних, методичних і організаційних засад розвитку системи електронного діловодства як комунікаційної складової судочинства в судових органах влади України.

Завдання дослідження:

- проаналізувати сучасні наукові погляди на електронне діловодство в системі українського судочинства;
- обґрунтувати методологічний апарат дослідження;
- виявити особливості організації сучасного діловодства та документообігу в судових органах владних структур України;

- проаналізувати нормативно-правові основи інформатизації судового діловодства та документообігу;
- здійснити порівняльний аналіз систем електронного діловодства та документообігу в судових органах зарубіжних країн;
- визначити функціональні й комунікаційні характеристики електронного діловодства в структурі інформаційних систем судочинства;
- запропонувати та обґрунтувати стратегічні напрями впровадження електронного діловодства в судових установах у контексті Концепції розвитку електронного урядування України.

Об'єкт дослідження – електронне діловодство в судових установах.

Предмет дослідження – теоретичні та організаційні аспекти розвитку електронного діловодства в судовій системі України.

Методи дослідження визначаються специфікою об'єкта дослідження, ґрунтуються на застосуванні комплексу методів та підходів. Системний підхід дав змогу виявити сутність і системні властивості об'єкта вивчення – електронного діловодства в судових установах – у структурі Єдиної судової інформаційної системи (ЄСІС) та в контексті «Концепції галузевої програми інформатизації судів України». Соціокомунікативний та інформаційний підходи дали можливість виявити головні ознаки предмета дослідження у двох аспектах: комунікативному, на рівні зовнішніх комунікацій органів державної влади та на рівні внутрішніх комунікацій: судових і документних; та інформаційному, що віддзеркалено в специфіці інформатизації судового діловодства й формування систем електронного документообігу судів. Метод моделювання дав змогу визначити стратегічні напрями впровадження електронного діловодства в судових установах, зокрема в контексті Концепції розвитку електронного урядування України.

На різних етапах дослідження використовувалися такі методи: соціологічні – спостереження, абстрагування, узагальнення, формалізація; джерелознавчий пошук, контент-аналіз документації, наукових публікацій, Інтернет-публікацій, що застосовувалися як на першому етапі роботи (опрацювання наукової літератури з теми), так і на подальших етапах; метод оцінювання як підсумковий при аналізі й синтезі окремих підрозділів та етапів дослідження; узагальнення документознавчого та судочинного досвіду; метод аргументації – на кожному етапі дослідження під час узагальнень та обґрунтування висновків, при дослідженні створення теоретико-методологічних основ формування системи електронного діловодства як комунікаційної складової судових органів влади України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше:

- виявлено специфічні характеристики й тенденції організації електронного діловодства в системі судових органів;
- проаналізовано базові нормативно-правові акти та нормативні документи для організації документообігу в судовій системі, зокрема положення та інструкції – на рівні єдиних вимог судової державної влади й на рівні їх конкретно-прикладної реалізації в судових установах;

– здійснено термінологічний порівняльний аналіз понять «електронний документообіг в судовій системі» та «електронне судочинство» з позицій документознавчого підходу;

– уточнено функціональні характеристики підсистеми «Судове діловодство та документообіг», зафіксовані в «Концепції галузевої програми інформатизації судів та «Положенні про автоматизовану систему документообігу суду»;

– визначено комунікаційні характеристики електронного діловодства в судових установах та документообігу (ЕДСУ), які поділяють на зовнішні (комунікації органів державної влади) та внутрішні (комунікації судової влади та судочинства; комунікації судових діловодних структур);

– запропоновано стратегічні напрями впровадження ЕДСУ в контексті Концепції розвитку електронного урядування України, спрямовані на створення інтегрованої системи електронного документообігу як підсистеми ЄСІС.

Набули подальшого розвитку:

– теоретико-методичні й технологічні основи впровадження засобів автоматизації документаційних процесів у судочинстві; переведення судової документації в електронну форму та уніфікація її для використання в загальній системі автоматизованого документообігу органів державного управління.

Практичне значення одержаних результатів полягає в застосуванні теоретичних положень дослідження електронного діловодства та документообігу в системі судочинства, у практичній діяльності освітніх установ. Висновки та результати щодо комплексного аналізу функціонування судового електронного документообігу можуть бути використані в наукових дослідженнях електронного документознавства, в навчальній та науково-дослідній діяльності ВНЗ зі спеціалізації «Документознавство та інформаційна діяльність»; в системі підвищення кваліфікації працівників документаційної, правознавчої та освітньої галузей.

Особистий внесок здобувача. Всі результати, висновки, наукові положення, що містяться в дисертації, автор одержала особисто. В статті [3], написаній у співавторстві, здобувачу належать результати вивчення досвіду організації електронного діловодства та електронного судочинства в європейських країнах та Україні.

Апробація результатів дослідження. Основні висновки й результати дослідження апробовано на наукових конференціях, серед яких: міжнародній науковій конференції «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку» (Харків, 2015, 2017); всеукраїнській науково-теоретичній конференції молодих учених «Культура та інформаційне суспільство XXI століття» (Харків, 2013–2015); міжнародній науково-практичній конференції «Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття» (Одеса, 2013, 2014, 2016), міжнародній науково-практичній конференції «Інформація та культура в забезпеченні сталого розвитку людства» (Маріуполь, 2015).

Публікації за темою дисертації. Основні результати й висновки дисертаційного дослідження висвітлено в 13 публікаціях: 5 – статті в наукових фахових виданнях (4 статті – у фахових виданнях України; 1 стаття – у зарубіжному

(Польща) науковому фаховому періодичному виданні); 9 – тези доповідей на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Структура дисертації підпорядкована логіці дослідження, його меті й основним завданням. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел (223 найменування), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 206 сторінок, із них 171 сторінка основного тексту (що становить 7,7 авторських аркушів), у тому числі 4 рисунки і 1 таблиця.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету та завдання, визначено його об'єкт і предмет, показано зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами. Охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення результатів, наведено відомості про апробацію та впровадження результатів дисертації, публікації автора.

В **першому розділі** «Теоретико-методичні засади дослідження електронного діловодства в судовій системі», що містить два підрозділи, розглянуто стан наукової розробки теми; обґрунтовано методологічні засади дослідження, уточнено термінологічний апарат предметної галузі.

Відтворення еволюції наукових поглядів фахівців на роль і функції систем електронного діловодства в умовах судової влади дало змогу з'ясувати, що судове діловодство та документообіг досліджують у межах різних наукових дисциплін: документознавства та юридичних наук, інформатики, соціальних комунікацій, державного управління та ін. Публікації фахівців з розвитку електронного діловодства в судових установах аналізувалися відповідно до логіки розкриття теми: змістовно-термінологічний аналіз предметної галузі, особливості інформаційно-документаційного забезпечення діяльності судових установ; специфіка судового діловодства та засобів його інформатизації в системах зарубіжного судочинства й вітчизняних системах електронного урядування.

Теоретичну основу дослідження становлять концепції Г. Асеєва, В. Бездрабко, В. Горового, С. Кулешова, Н. Кушнарєнко, О. Матвієнко, Л. Філіпової, Г. Швецової-Водки¹, Т. Кузнєцової, О. Шевченко та ін.

Дослідженню проблем організації діловодства та документообігу присвячено значну кількість наукових робіт як вітчизняних, так і зарубіжних науковців.

¹ Асеєв Г. Г. Електронний документооборот. К. : Кондор, 2007. 500 с.; Бездрабко В. В. Сучасне документознавство в Україні: концепції, перспективи розвитку // Український історичний журнал. К. : Дієз-продукт, 2008. Вип. № 6. С. 165–182; Горовий В. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія. К. : НБУВ, 2010. 356 с.; Кулешов С. Г. Проект концепції розвитку документознавства в Україні (матеріал для обговорення) // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство : міжвідомч. збірн. наук. праць. К., 2009. Вип. № 9. С. 82–91; Кулешов С. Г. Управлінське документознавство : навч. посіб. К. : ДАКККіМ, 2003. 57 с.; Кушнарєнко Н. М. Новий стан інституціалізації науки про документ // Студії з архівної справи та документознавства. 2004. Т. 14. С. 126–130; Матвієнко О. В., Цивін М. Н. Основи організації електронного документообігу : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2008; Філіпова Л. Я. Інформаційно-комунікативні прояви ресурсного потенціалу Інтернету // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія : наук. журнал. К. : НАКККіМ, 2010. № 2. С. 44–48; 206. Швецова-Водка Г. М. Документальна комунікація як об'єкт загальної теорії документології // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія : наук. журнал. К. : НАКККіМ, 2010. № 2. С. 49–53; Шарков Ф. И. Основы теории коммуникации. М. : Соц. отношения, Перспектива, 2003. 248 с.

Теоретичні та прикладні питання організації документального забезпечення управління віддзеркалено в працях А. Діденка, В. Корбутяка, З. Толчанової, І. Кузнецова² та ін. Сучасні науковці, серед яких Г. Асєєв, О. Матвієнко, М. Цивін та ін., неодноразово звертались до тематики автоматизації документообігу та створення інформаційних документальних систем. Окремо досліджували термінологічні проблеми та проблеми класифікації електронних документів О. Єлесіна, Г. Залаєв, С. Нікандров³ та ін.

У багатьох наукових публікаціях підкреслено, що системи документації, документування, документообігу – це поняття, безпосередньо пов'язані з діловодством. На основі такого твердження розглянуто проблеми розвитку судового діловодства та документообігу як різновиду галузевого діловодства, зокрема підпорядкованого за об'єктивних умов системам діловодства державного управління.

Відзначено, що для з'ясування сутності електронного діловодства як комунікаційної складової судочинства багато значать праці С. Бориснева, А. Соколова, В. Різуна, О. Холода, Ф. Шаркова⁴ та ін., де віддзеркалено концепції виникнення й розвитку засобів соціальної комунікації в інформаційному суспільстві. В контексті соціальних комунікацій обговорюються проблеми галузевої комунікації, зокрема правової. Використанню інформації й комунікації, визначенню функцій комунікативної діяльності органів державної влади присвячено праці В. Бебика, Т. Безверхнюк, О. Берегової, А. Васіна, Н. Драгомирецької та ін. Головні положення щодо сутності адміністративного судочинства та механізмів його реалізації містяться в наукових працях В. Бринцева, Л. Городницької, І. Коліушко, О. Кондратюка⁵, А. Боннера, І. Голосніченка, А. Єлістратова та ін. При написанні роботи використано роботи українських та зарубіжних учених і практиків з адміністративного права.

Електронному судочинству як окремому напрямку електронного урядування останнім часом приділяють увагу все більше вітчизняних дослідників, серед яких Л. Сердюк⁶ Р. Арсірій, М. Бондаренко, А. Каламайко, М. Кравчик, Н. Кушакова-

² Діденко А. Н. Сучасне діловодство : посібник. К. : Либідь, 2010. 478 с.; Корбутяк В. І., Толчанова З. О. Діловодство. Рівне : НУВГП, 2010. 122 с.; Кузнецов И. Н. Документационное обеспечение управления и делопроизводство. М. : Юрайт, 2013. 576 с.

³ Єлесіна Е. Ю. Классификация электронных документов // Библиотекосведение. 2007. № 4. С. 43–50; № 5. С. 54–60; Залаєв Г. З. Анализ и классификация электронных документов // Вестник архивиста. 1999. № 2–3 (50–51). С. 60–68; Нікандров С. В. Електронні мережеві документи по техніке: типологія і ціннісні властивості : автореф. дис. канд. пед. наук. СПб., 2003. 20 с.

⁴ Бориснев С. В. Социология коммуникаций : учеб. пособ. М. : ЮНИТИ, 2003. 270 с.; Різун В. В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій // Світ соціальних комунікацій. 2011. Т. 1. С. 7–10; Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации. СПб.: Михайлов В. А., 2002. 461 с.; Холод О. М. Соціальні комунікації : соціо- та психолінгвістичний аналіз : навч. посіб. Львів : ПАІС, 2011. С. 35–38; Шарков Ф. И. Основы теории коммуникации. М. : Соц. отношения, Перспектива, 2003. 248 с.

⁵ Бринцев О. В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи: монографія. Х. : Право, 2016. 72 с.; Городницька Л. В. Суд і судочинство на Буковині (остання чверть XVIII – початок XX ст.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Чернівці, 2002. 20 с.; Коліушко І. Б. Про проект Закону України № 2834 «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій України» // Питання удосконалення судової системи України : матер. наук.-практ. конф. Х., 2007. 148 с.; Кондратюк О. В. Судова система та судочинство в Галичині у складі Австро-Угорщини (1867–1918 pp.): Автореф. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Л., 2006. 20 с.

⁶ Сердюк Л. Р. Теоретико-прикладні проблеми впровадження електронного судочинства в Україні // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Серія ПРАВО. Вип. 39. Т. 2. С. 115–118.

Костицька, та ін. Особливості впровадження технологій автоматизації роботи суддів, які забезпечують сучасний рівень опрацювання інформації в судовій системі, розглядали В. Барбара, В. Бринцев, В. Ємельянова⁷, Н. Петухов, М. Смирнов та ін. Водночас можна відзначити недостатність узагальнених комплексних наукових праць з інформатизації українського судового діловодства та документообігу.

Особливу значущість для дослідження організації ЕДСУ, юридичної обґрунтованості електронних документів, захисту електронних документів мали публікації таких авторів: Ф. Бутинець, В. Завгородній, С. Івахненко, М. Ларін. Проте низка недостатньо вивчених важливих проблем, пов'язаних з упровадженням електронного діловодства та документообігу в судову систему потребує подальшого дослідження.

Обґрунтовано методологічні основи дисертаційного дослідження – комплекс загальнонаукових та спеціальних методів для вивчення організації електронного діловодства та документообігу в судових органах. Поєднання методології системного, функціонального, соціокомунікаційного, інформаційного підходів сприяло виявленню специфіки розвитку електронного діловодства судових органів. Термінологічний метод допоміг уточнити поняттєвий апарат досліджуваної предметної галузі; системний підхід дав змогу виявити сутність, ознаки, системні властивості об'єкта вивчення, фактори, що впливають на ефективність його функціонування в умовах інформатизації суспільства; соціокомунікативний та інформаційний підходи дали змогу визначити теоретичні й організаційні аспекти розвитку електронного діловодства в судових органах, що віддзеркалено в специфіці інформатизації судового діловодства та формування систем електронного документообігу судів.

У **другому розділі** «Сучасний стан інформатизації діловодства в системі судочинства України», який складається з трьох підрозділів, проаналізовано інформаційно-документаційне забезпечення діяльності судових установ; особливості впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в українське судочинство та судове діловодство; нормативно-правові засади його інформатизації.

Судове діловодство визначається як невід'ємна складова судочинства й судової системи України. Ефективним інструментом систематизації та класифікації судових документів є складення номенклатури справ суду, що значно полегшує пошук, зберігання та роботу зі справами. Першочергову роль в організації діловодства в судовій системі України відведено Державній судовій адміністрації (ДСА) України, повноваження якої визначено Законом «Про судоустрій і статус суддів», Положенням про ДСА України, положеннями про структурні підрозділи ДСА України та її територіальні управління. Відповідно до інструкції з організації діловодства в судових органах, загальне керівництво судовою службою діловодства (або канцелярією) і поточний та оперативний контроль за всім станом діловодства в судовій установі здійснює її керівник, який керує роботою підлеглих: секретарів, діловодів, архівістів.

⁷ Барбара В. П. Використання комп'ютерних технологій у судочинстві // Вісник Верховного Суду України. 2006. № 1 (65). С. 36–39; Бринцев О. В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи : монографія. Х. : Право, 2016. 72 с.; Ємельянова В. Автоматизована система електронного документообігу «Діловодство суду» – ще один крок до відкритості судів для громадян // Вісник Вищого адміністративного суду України. 2009. № 2. С. 43–48.

Підкреслено, що для всіх учасників судових процесів (особливо для помічників суддів як відповідальних за документи осіб) важливо як слід оформлювати судові документи, їх реквізити, наявність яких залежить від виду, призначення документа, та особи, яка його підписує відповідно до чинного законодавства. Адміністративно-процесуальні, цивільно-процесуальні, кримінально-процесуальні та інші документи потрібно оформлювати відповідно до процесуальних кодексів і нормативних актів Міністерства внутрішніх справ України, що регламентують діяльність окремих органів внутрішніх справ та судової системи.

Організація судового діловодства й документообігу сприяє забезпеченню доступності правосуддя для кожної особи в порядку, встановленому Конституцією України та законами; зумовлює головні впливові чинники та зв'язки в діловодних процесах. Проте правоохоронні функції судової системи України покладають на судову документацію додаткові вимоги, враховуючи секретність деяких документів і потребу в особливому режимі доступу до окремих документів, що містять інформацію з обмеженим доступом, персональні дані чи іншу інформацію, яка не є відкритою в цілому чи в окремій її частині.

Особливого значення набуває цілеспрямована автоматизація більшості документаційних процесів; за останні роки активізувалося переведення судової документації в електронну форму та уніфікація її для використання в загальній системі автоматизованого документообігу органів державного управління

Проаналізовано базові положення «Концепції галузевої програми інформатизації судів», спрямовані на організаційне забезпечення діяльності всіх органів та установ судової системи, яке є одним із основних завдань ДСА. Усі інші установи судової системи беруть участь у реалізації державної політики інформатизації, зокрема у створенні умов для надання громадянам своєчасної, достовірної й повної інформації за допомогою інформаційних технологій. Головна мета Концепції – сформулювати умови для створення та функціонування Єдиної судової інформаційної системи (ЄСІС), що надає інформаційну й технологічну підтримку судочинству на засадах дотримання балансу між потребою громадян, суспільства і держави у вільному обміні інформацією.

Виявлено, що діловодство в судах автоматизується за допомогою різних програм, серед яких «Діловодство суду», автоматизована система (АС) «Документообіг загальних судів» тощо. Однак нині в Україні працюють розрізнені інформаційні системи з автоматизації роботи в судах, які відповідають світовому рівню, але відсутні єдина наукова концепція і єдине інформаційно-технологічне середовище, що забезпечили б ефективну та скоординовану роботу судів з іншими державними органами влади. Виникає потреба у впровадженні національної програми з комплексної модернізації технологічної бази судів України.

Визначено, що основними правовими засадами організації документообігу в судовій системі є загальні інструкції з діловодства у різних судових інстанціях України, засновані на вимогах підзаконних актів, які щорічно розробляє ДСА України. Серед них, наприклад, «Засади використання автоматизованої системи документообігу в Дніпропетровському окружному адміністративному суді»,

оприлюднені на веб-сайті цього суду. Подібні документи розробляються та публікуються на сайтах усіх інших (27) окружних адміністративних судів.

У **третьому розділі** «Електронне діловодство у складі інформаційних систем судових органів державної влади України», який складається з трьох підрозділів, розкрито результати порівняння стану електронного діловодства та документообігу в системах зарубіжного судочинства; визначено місце електронного діловодства в структурі інформаційних систем судочинства та його функціональні й комунікаційні характеристики; запропоновано стратегічні напрями розвитку електронного судового діловодства в контексті «Концепції розвитку електронного урядування України».

Аналіз автоматизації судового документообігу показав, що розвинені країни (Австрія, Бельгія, Велика Британія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Польща, Португалія, Туреччина, Угорщина, Франція та ін.) вирішили проблему електронного документообігу в судовій сфері, впровадили основні міжнародні стандарти й засоби ведення документообігу в судовій системі. Відзначено, що ідея електронного судочинства зародилась у США в кінці 1980-х рр. і за допомогою деяких проектів та програм почала діяти постійно. Її пов'язують з Меморандумом про систему електронного судочинства в США та Англії (2009 р.), який попередньо підсумував багаторічну практику судочинства за допомогою комп'ютерів та світової мережі Інтернет. Досвід країн Європейського Союзу і США свідчить про широке налагоджене застосування ІКТ у судочинстві й судовій системі. Відзначається, що системи електронного документообігу організовані та працюють як інформаційні (або автоматизовані) системи, що містять в основі автоматизовані робочі місця (АРМ) працівників судів, об'єднаних у локальні обчислювальні мережі. Інтегрована технологія діловодства реалізується на основі комплексів АРМ працівників канцелярій, суддів, секретарів судового засідання та інших посадових осіб, організованих за єдиним принципом.

Доведено, що система електронного судового документообігу є складною підсистемою інтегрованої інформаційної системи судочинства, функціонування якої пов'язане зі значною кількістю інформації, як внутрішньої (матеріали справи), так і зовнішньої (законодавство, економічні, соціальні фактори тощо). Така система є засобом підтримки прийняття рішень (у судочинстві).

Уточнено документні складові інформаційних систем судочинства, що розглядаються як системи підтримки прийняття рішень у судочинстві, на рівні трьох класів подібних систем:

- створення й формування електронних судових документів – на рівні I класу: підтримка прийняття судового рішення;
- опрацювання електронних судових документів (аналіз судової статистики, узагальнення, пошук) – на рівні II класу: інформаційна підтримка узагальнення судової практики;
- опрацювання електронних судових документів (інформаційно-аналітичне опрацювання, формування аналітичних та статистичних довідок і звітів тощо) – на рівні III класу: підтримка діяльності керівників суду.

Охарактеризовано вимоги до функціональних підсистем Єдиної судової інформаційної системи (ЄСІС), підкреслені в «Концепції галузевої програми інформатизації судів», що спрямована на гармонійну та збалансоване дотримання інформаційної й технологічної підтримки судочинства. Відзначено, що до функціональних підсистем, що забезпечують діяльність суду як об'єкта автоматизації, поряд з іншими 11 (судова статистика, аналітика, кадри, довідникова підсистема та ін.), належить судове діловодство та документообіг. Підкреслено основні функції підсистеми «Судове діловодство та документообіг», що відповідають функціям українського судочинства за Концепцією галузевої програми інформатизації судів. Додаткові завдання та функції включено в Положенні про автоматизовану систему документообігу суду. Зазначено, що це Положення спрямоване виключно на порядок роботи з документами, що містять інформацію з обмеженим доступом, а також державну таємницю, регулюється законодавством у цій сфері.

Функціональність підсистеми «Судове діловодство та документообіг», за «Концепцією галузевої програми інформатизації судів», обумовлена забезпеченням судового діловодства на всіх стадіях судового процесу від надходження судової справи в суд до її передання в архів та зберігання; автоматизацією проходження процесуальних документів; забезпеченням загального діловодства і документообігу внутрішніх та зовнішніх документів; процесуальним контролем та контролем виконання документів і відстеженням життєвого циклу справ та документів; обліком і контролем використання бланків суворої звітності при виданні (виготовленні) копій судових рішень. Водночас виявлено певні розбіжності у формулюванні таких функцій порівняно з «Положенням про автоматизовану систему документообігу суду», які значно розширені й охоплюють не лише документні функції (за змістом), а й функції інших підсистем, зокрема «судова статистика», «аналітика», «протоколювання та звукозапис судового процесу», «довідникова підсистема» тощо. Зважаючи на неоднозначні тлумачення суто документних функцій у межах судочинства, вважаємо за доречне уточнити та уніфікувати функціональні характеристики електронного діловодства в структурі інформаційних систем судочинства.

У контексті «Концепції розвитку електронного урядування України» та «Концепції галузевої програми інформатизації судів» запропоновано напрями впровадження судового електронного діловодства й документообігу, спрямовані на вдосконалення досліджуваної системи та поєднання розрізнених підсистем ведення документації в єдину систему електронного суду, яка забезпечить швидкий і безпомилковий обмін інформацією між різними гілками судової влади:

– забезпечення та вдосконалення нормативно-правової й нормативно-технічної бази електронного діловодства й документообігу судів (ЕДДС) для створення та функціонування ЄСІС, що надає інформаційну й технологічну підтримку судочинству на принципах дотримання балансу між потребою громадян, суспільства і держави у вільному обміні інформацією;

– розвиток інформатизації й автоматизації ЕДДС для забезпечення функціонування веб-порталу судової влади та Єдиного державного реєстру судових

рішень, з можливостями формувати інформаційні ресурси та сервіси з використанням мережі Інтернет;

– забезпечення організаційних та технологічних основ ЕДДС для інтеграції до єдиної інфраструктури міжвідомчої автоматизованої взаємодії судової інформаційної системи з фізичними та юридичними особами; приєднання до широкого впровадження електронних ресурсів та послуг віддаленого доступу до інформації про діяльність органів судової влади;

– супровід ЄСІС і участь у її функціонуванні через підсистеми з взаємодії з громадськістю (інтернет-портал; державний реєстр судових рішень; звернення громадян; інформаційний кіоск тощо).

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження досягнуто мети, вирішено всі завдання, що дало підстави для основних наукових висновків.

1. Дослідження сучасних наукових поглядів на електронне діловодство в системі судової влади ґрунтувалося на багатоаспектному аналізі публікацій фахівців з документознавства, правознавства та юридичних наук, інформатики, соціальних комунікацій, державного управління та ін. Основні наукові дослідження зосереджено в таких напрямках: організація документального забезпечення органів державного управління, зокрема судової влади; автоматизація документообігу й створення інформаційних документальних систем; система управління електронним документообігом та особливості електронних документів; значення соціальних комунікацій і їх підсистем: правової, електронної комунікації; механізми реалізації адміністративного та електронного судочинства та інші. Засвідчено відсутність спеціальних документознавчих досліджень організаційних засад формування електронного діловодства в системі судочинства органів влади України.

2. Методологічною основою дисертації є системний, функціональний, соціокомунікаційний, інформаційний підходи, що дало змогу запобігти фрагментарності й описовості наукової розробки проблеми, надати цілісне уявлення про сутність, тенденції, характеристики, інструментарій інформатизації судового діловодства та документообігу, визначити і обґрунтувати стратегії його реалізації. Комплексність теми обумовила використання загальнонаукових методів: аналізу й синтезу, узагальнення, сходження від абстрактного до конкретного, моделювання; спеціальних методів: критичний аналіз та обробка публікацій, операціоналізація понять, порівняльний аналіз, метод статистичних досліджень, оцінювання даних та інші.

3. Судова система України в останні роки реформується, і відповідно до цього реформується документообіг. Змінюється підпорядкування та юрисдикція окремих судових органів, виникають нові електронні засоби обміну інформацією, її зберігання та поширення; змінюються вимоги до документного забезпечення судових справ, їх формування та зберігання, формату подання інформації, кількості та якості звітів тощо. Отже, документообіг у судовій системі нерозривно пов'язаний зі змінами в самій системі, тому має динамічно реагувати на вимоги до судочинства та судового діловодства. Саме тому організація електронного діловодства в судових

органах є актуальною як у теоретичному, так і в науково-методичному аспектах розвитку практичних засад галузевого документознавства для підвищення ефективності судочинства державної влади.

4. За результатами аналізу нормативно-правових засад судового діловодства й документообігу, виявлено, що система документообігу в судовій сфері базується на головних принципах та положеннях Закону України «Про судоустрій та статус суддів», а також на відповідних інструкціях з діловодства в загальних, адміністративних і господарських судах. Правові засади документообігу в судовій системі України визначено низкою нормативно-правових актів, які щорічно редагують та доповнюють залежно від нових законодавчих вимог до судочинства та судового документообігу. Базовими правовими засадами документообігу в судовій системі є загальні інструкції з діловодства у різних судових інстанціях України; підзаконні акти, які щорічно розробляє ДСА України, і в яких регламентується формування, облік та зберігання документації в судових органах, а також статистична й звітна робота. Важливе прикладне значення мають «Положення про автоматизовану систему документообігу суду», «Інструкція з діловодства у місцевих загальних судах та інших...», які редагують і доповнюють відповідно до вимог судової практики та сучасних ІКТ. Виявлено, що на основі єдиного «Положення про автоматизовану систему документообігу суду» розробляються «внутрішні» для судів Положення як нормативні документи конкретного суду.

5. За результатами порівняльної характеристики впровадження систем електронного діловодства в зарубіжних судових установах встановлено, що багаторічний досвід країн Європейського Союзу і США демонструє широкий спектр застосування ІКТ у судочинстві й судовій системі. Формується єдине інформаційне середовище для злагодженої системи як судових органів, так і досудових органів слідства. Встановлено головні тенденції застосування комплексного підходу модернізації судової системи, забезпечення взаємодії всіх елементів судових, правоохоронних і правозахисних органів, а саме: централізація даних у межах країни, розбудова державної мережевої інфраструктури, застосування автоматизованих систем діловодства й електронного документообігу, систем аудіо-та відеофіксації, захисту свідка, відеоконференцсистем, систем управління речовими доказами. Подібні системи впроваджено в США та багатьох європейських країнах. Хоча в Україні за останні кілька років впровадження електронного діловодства та документообігу помітно прогресувало, спостерігається значне відставання від розвинених країн у використанні сучасних ІКТ в судовій системі. Разом з тим, нинішній стан системи електронного діловодства в судових органах України створює достатні технологічні передумови для доведення його до рівня стандартів країн Євросоюзу.

6. Аналіз особливостей впровадження та функціонування ЕДДС в структурі інформаційних систем судочинства дав змогу визначити, що їхні функціональні характеристики включають поєднання судочинних та діловодних функцій, які охоплюють усі стадії судового процесу та всі етапи супроводжувального документообігу цих процесів, що віддзеркалюється в автоматизованих системах.

Комунікаційні характеристики ЕДДС можна згрупувати відповідно до

об'єктивних факторів впливу комунікацій: 1) зовнішні (комунікації органів державної влади); 2) внутрішні судові (комунікації судової влади й судочинства); 3) внутрішні документні (комунікації судових діловодних структур). Електронні засоби комунікацій, зокрема інтернет-комунікацій, присутні на всіх вказаних рівнях і обумовлюють електронні комунікаційні характеристики об'єкта дослідження.

7. Головною стратегією розвитку електронного діловодства в судових установах та документообігу є створення інтегрованої системи електронного документообігу, мета якої – забезпечити рух документів, скоротити термін підготовки та прийняття рішень, автоматизувавши колективне створення й використання документів в органах державної влади, зокрема судових установах. Така система є підсистемою («Судове діловодство та документообіг») у структурі ЄСІС. Основними напрямками впровадження ЕДДС є забезпечення та вдосконалення нормативно-правової бази, організаційних і технологічних основ електронного діловодства; інформатизація електронного діловодства для презентування судової влади в інтернет-мережі засобами веб-технологій та сервісів. Визначено конкретно-прикладні завдання вдосконалення ЕДДС, які уточнюють означені напрями та зорієнтовані на вирішення питань кадрового забезпечення інформаційно-технологічних підрозділів органів судової влади; підвищення загального рівня комп'ютерної грамотності.

Перспективними напрямками подальших досліджень є: вдосконалення структури інформаційно-документної комунікаційної системи судочинства; інформаційне моделювання системи електронного документообігу в судових установах України; міжнародна взаємодія в напрямі вдосконалення сервісних функцій систем електронного судового документообігу.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Основні публікації за темою дисертації:

Публікації у наукових фахових виданнях України:

1. Вдовіна О. О. Нормативно-правові засади впровадження автоматизованого судового документообігу // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія : наук. журн. 2014. № 4. С. 29–32.

2. Вдовіна О. О. Використання електронного документообігу в системі судочинства України // Вісник ХДАК. 2015. Вип. 46. С. 82–91.

3. Вдовіна О. О., Філіпова Л. Я. Електронний документообіг в системах зарубіжного судочинства: аналітичний огляд // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2015. № 4. С. 56–62.

Внесок здобувача до статті, написаної у співавторстві, охоплює результати вивчення досвіду організації електронного діловодства та електронного судочинства в європейських країнах та Україні.

4. Вдовіна О. О. Стратегічні завдання впровадження електронного судового діловодства у контексті Концепції розвитку електронного урядування України // Вісник ХДАК. Серія: Соціальні комунікації. Вип. 51. 2017. С. 104–115.

Публікації у наукових періодичних виданнях інших держав:

5. Вдовіна О. О. Інформатизація судового діловодства та документообігу в Україні: особливості та проблеми // East European Scientific Journal. 2017. № 4 (20). Ч. 2. С. 25–30 (Польща).

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Вдовіна О. О. Значення електронного діловодства для інформатизації українського суспільства // Культура та інформаційне суспільство XXI століття: матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 18–19 квітня 2013 р. Х. : ХДАК, 2013. – С. 104–115.

7. Вдовіна О. О. Роль професійно-комунікативних технологій у формуванні судової системи України // Інформаційна освіта та проф.-комунікативні технології XXI століття : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конфер./ Одес. нац. політех. ун-т (12–14 верес. 2013). Одеса : Сілекс-Прінт, 2013. С. 144.

8. Вдовіна О. О. Перспективи використання Інтернет-комунікацій у судовому діловодстві // Культура та інформаційне суспільство : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 24–25 квітня 2014 р. Х. : ХДАК, 2014. С. 233–235.

9. Вдовіна О. О. Порівняльний аналіз систем електронного діловодства судової влади в Україні та зарубіжних країн // Інформаційна освіта та проф.-комунікативні технології XXI століття : зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конфер. / Одес. нац. політех. ун-т (11–13 верес. 2014). Одеса : Грінь Д. С., 2014. С. 92–97.

10. Вдовіна О. О. Технології електронного документообігу в судовій системі України // Культура та інформаційне суспільство : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 22–23 квітня 2015 р. Х. : ХДАК, 2015. С. 210–211.

11. Вдовіна О. О. Аналіз зарубіжного досвіду системи електронного судочинства на прикладі Республіки Польща // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку: матеріали міжнар. наук. конф, Харків, 26–27 листопада 2015 р. Харків : ХДАК., 2015. С. 176–177.

12. Вдовіна О. О. Інформатизація вітчизняного судочинства на прикладі Верховного Суду України // Інформація та культура в забезпеченні сталого розвитку людства: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. / Маріуп. держ. ун-т (04 лист. 2015 р.). Маріуполь : МДУ, 2015. С. 63–65.

13. Вдовіна О. О. Особливості документального забезпечення діяльності судових установ країн // Інформаційна освіта та проф.-комунікативні технології XXI століття : зб. матеріалів IX Міжнар. наук.-практ. конфер. / Одес. нац. політех. ун-т (8–9 верес. 2016). Одеса, 2016. С. 67–73.

14. Вдовіна О. О. Інформаційна система суду як інструмент комунікацій // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку: Культурологія та інформаційне суспільство XXI століття: матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 20–21 квітня 2017 р. / Харк. держ. акад. культури. Харків : ХДАК, 2017. С. 280–281.

АНОТАЦІЯ

Вдовіна О. О. Електронне діловодство як комунікаційна складова судочинства в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.02 – Документознавство. Архівознавство. – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Київ, 2018.

Дисертацію присвячено розробці теоретико-методичних засад розвитку електронного судового діловодства як комунікаційної складової судочинства в судових органах влади України. Засвідчено брак спеціальних досліджень проблеми. На основі системного, функціонального, соціокомунікаційного, інформаційного підходів та комплексу загальнонаукових і спеціальних методів визначено, що документообіг в Україні реформується в контексті змін судової системи. Система судового документообігу базується на Законі України «Про судоустрій та статус суддів» та інструкціях з діловодства. Країни Європейського Союзу й США широко застосовують ІКТ у судочинстві й судовій системі. Україна, попри прогрес останніх років, значно відстає від розвинених країн. Функціональні характеристики електронного діловодства включають поєднання судочинних і діловодних функцій. Комунікаційні характеристики поділяються на зовнішні; внутрішні судові; внутрішні документні. Електронні засоби комунікацій є на всіх цих рівнях. Головна стратегія розвитку електронного діловодства в судових установах та документообігу – створення інтегрованої системи електронного документообігу, автоматизація колективного створення й використання документів.

Ключові слова: електронний документообіг, судове діловодство, електронне судове діловодство, судочинство, судові органи державної влади, інформаційно-комунікаційні технології, інформатизація судів, Україна.

АННОТАЦИЯ

Вдовина Е. А. Электронное делопроизводство как коммуникационная составляющая судопроизводства в Украине. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата наук по социальным коммуникациям по специальности 27.00.02 – Документоведение. Архивоведение. – Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского, Киев, 2018.

Диссертация посвящена разработке теоретико-методических основ развития электронного делопроизводства в условиях внедрения информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в судебные органы государственной власти Украины. Исследование современных научных взглядов на электронное делопроизводство в судебных органах основано на многоаспектном анализе публикаций по документоведению, правоведению, информатике, социальным коммуникациям, государственному управлению и др. Выявлено недостаточное количество специальных документоведческих исследований в области

формирования и внедрения электронного делопроизводства в системе органов судебной власти Украины. Судебная система Украины в последние годы реформируется, и соответственно реформируется документооборот. Изменяется подчинение и юрисдикция органов, появляются электронные средства обмена информацией, ее хранения и распространения; изменяются требования к документному обеспечению судебных дел, их формированию и хранению, формату подачи информации, количеству и качеству отчетов и др. Поэтому документооборот в судебной системе должен динамично реагировать на требования судопроизводства и судебного делопроизводства. В связи с этим организация электронного делопроизводства в судебных органах актуальна как в теоретическом, так и в научно-методическом аспектах.

Система судебного документооборота основана на главных принципах и положениях Закона Украины «Об устройстве судов и статусе судей», а также на соответствующих инструкциях по делопроизводству. Правовые основания документооборота в судебной системе Украины определяют нормативно-правовые акты, которые ежегодно редактируются в зависимости от новых требований к судопроизводству и судебному документообороту.

Базовыми правовыми основаниями документооборота в судебной системе являются общие инструкции по делопроизводству в судебных инстанциях Украины; подзаконные акты, которые ежегодно издает ГСА Украины; статистическая и отчетная работа. Важное прикладное значение имеют «Положение об автоматизированной системе документооборота суда», «Инструкция по делопроизводству в местных общих судах и других...», которые редактируют и дополняют в соответствии с новыми требованиями. На основании «Положения об автоматизированной работе суда» создаются «внутренние» для судов Положения. Страны Европейского Союза и США широко используют ИКТ в судопроизводстве и судебной системе. Формируется единая информационная среда для слаженной системы как судебных органов, так и досудебных следственных органов. Установлены основные тенденции комплексной модернизации судебной системы, обеспечения взаимодействий всех элементов судебных, правоохранительных и правозащитных органов, что отмечается в зарубежных странах (США и государствах Европы). Хотя в Украине в последние несколько лет уровень развития электронного делопроизводства и документооборота в судах (ЭДДС) заметно прогрессировал, наблюдается его значительное отставание от развитых стран. Вместе с тем, в Украине уже созданы необходимые технические условия для выхода ЭДДС на уровень стандартов Евросоюза. Функциональные характеристики ЭДДС в структуре информационных систем делопроизводства включают единство судопроизводных и делопроизводных функций, охватывающих все стадии судебного процесса и все этапы сопровождающего документооборота, что отражается в автоматизированных системах. Коммуникационные характеристики ЭДДС можно сгруппировать в соответствии с объективными факторами влияния: 1) внешние (органов государственной власти); 2) внутренние судебные (судебной власти и судопроизводства); 3) внутренние документные (судебных

делопроизводных структур). При этом электронные средства коммуникаций присутствуют на всех указанных уровнях.

Главной стратегией развития ЭДДС является создание интегрированной системы электронного документооборота, автоматизация коллективного создания и использования документов в органах государственной власти, в том числе судебных. Такая система – это подсистема Единой судебной информационной системы (ЕСИС). Основные направления внедрения ЭДДС – создание и улучшение нормативно-правовой базы, организационных и технологических основ; дальнейшая информатизация электронного документооборота для сопровождения презентации судебной власти в интернет-сети.

Определены конкретно-прикладные задачи улучшения ЭДДС, уточняющие указанные направления и ориентированные на кадровое обеспечение информационно-технологических подразделений органов судебной власти; повышение общего уровня компьютерной грамотности. Перспективными направлениями исследований являются улучшение структуры информационно-документной коммуникации судопроизводства; информационное моделирование электронного документооборота в судебных учреждениях Украины; международное взаимодействие по улучшению сервисных функций электронного судебного документооборота.

Ключевые слова: электронный документооборот, судебное делопроизводство, электронное судебное делопроизводство, судопроизводство, судебные органы государственной власти, информационно-коммуникационные технологии, информатизация судов, Украина.

ANNOTATION

Vdovina O. O. Electronic Records Management as a Communicative Component of Legal Proceedings in Ukraine. – Manuscript. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

The thesis for the degree of a candidate of Science in Social Communications (doctor of philosophy) on speciality 27.00.02. – Documentology. Archival science. – The Vernadsky National Library of Ukraine. – Kyiv, 2018.

Thesis for a Candidate Degree in Social Communications, specialty 27.00.02 – Documentation. Archival studies. – Kharkiv State Academy of Culture. – Kharkiv, 2017.

The dissertation is devoted to the development of theoretical and methodical principles of electronic court record keeping as a communicative part of court proceedings in the judicial bodies of the state power of Ukraine. Lack of special scholarly works about the problem is detected. On the basis of system-defined, functional, sociocommunicative and informative approaches as well as complex of general and specific scientific methods it was found out, that changes in circulation of documents in Ukraine depend on context of reforms in courts system. System of documents circulation in the courts is based on the Law of Ukraine «About Courts Structure and Status of Judges» and regulations in records

management. States of European Union and USA use ICT in legal proceedings and system of courts. Despite of its contemporary progress Ukraine falls far behind affluent countries. Dynamic features of electronic records management include unity of courts and records managerial functions. Communicative features divide into external; internal judicial; internal document. Electronic communications media are present on all these levels. A main strategy of electronic records management development lie in the fact that an integral system of integral system of electronic documents circulation and collective making and use of documents are necessary.

Keywords: electronic document circulation, electronic court records management, judicial process, judicial bodies of state power, information and communication technologies, informational support of courts, Ukraine.